

Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi

Journal of Social and Cultural Studies

www.toplumvekultur.com

Yıl/Year:2019, Sayı/Issue: 4, Sayfa/Page:53-80

**İNSAN HAKLARI VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ BAĞLAMINDA
TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR**

Mehtap Nur BİTMEZ¹

Öz

Farklı nitelikteki sosyal gruplara ait bireylerden oluşan bir toplumun refahı ve huzuru, 'sosyal devlet' perspektifinden bakıldığında sosyal politikaların varlık ve işlevleriyle ilişkilendirilmektedir. Sorumluluk bilinciyle hareket eden bir devlet, ihtiyaçlara yönelik oluşturacağı adaletli, eşitlikçi sosyal politikalarla vatandaşlarının haklarını koruyarak sorunlarına kalıcı çözümler getirebilecek; böylelikle huzuru ve refahı sağlayabilecektir. Sanayi Devrimi sonrasında çalışma hayatına katılarak daha görünür olan fakat sosyal haklara erişimi, erkeklerle olan ilişkileri üzerinden belirlenen kadınlara yönelik sosyal politikaların sistemli bir şekilde oluşturulması, Feminist Kadın Hareketi'yle mümkün olmuştur. Böylece 'toplumsal cinsiyet' kavramı, sosyal politikalara eklenmeyi başarmış ve kadınlar, öncelikle erkeklere tanınan vatandaşlık haklarını elde etmeye başlamışlardır. Uluslararası düzenlemelerle de kadının özgürlük, eğitim, sağlık, çalışma gibi haklara erişimi kolaylaştırılarak kendisini birey olarak hissedebilmesi amaçlanmaktadır. Bu düzenlemeler; insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında ülkeleri harekete geçirmekte ve kamusal alanda önemli sonuçlar doğurmaktadır. Avrupa Birliği ile yapılan ortak çalışmalar neticesinde Türkiye'de de kadına yönelik algı olumlu yönde değişmeye başlamıştır. Fakat bugün, kadının yeniden aile kurumuyla anıldığı, eğitim, istihdam, özgürlük gibi konularda erkeğin gölgesine itildiği görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, sosyal politikaların önemli uygulama alanlarından biri olan ve çözümler noktasında hala sorunların yaşandığı kadına yönelik politikaları Türkiye boyutuyla ele almaktır. Uluslararası düzeyde yapılan değerlendirmelerden sonra özellikle Türkiye'de yoğun olarak sosyal politikaların gündeme geldiği 1980'ler ve sonrası irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *İnsan Hakları, Kadın Hakları, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Sosyal Politika, Türkiye*

**SOCIAL POLICIES FOR WOMEN IN THE TURKEY IN THE CONTEXT OF
HUMAN RIGHTS AND GENDER EQUALITY**

Abstract

The welfare and peace of a society of individuals belonging to different social groups can be associated with the existence and function of social policies from a social state perspective. A state that acts with a sense of responsibility will be able to provide lasting solutions to its problems by protecting the rights of its citizens through fair, equitable social policies that will be created for the needs, thus providing peace and prosperity. After the Industrial Revolution, the Feminist Women's Movement was able to form a systematic form of social policies towards women whose participation in working life became more visible but whose access to social rights was determined through their relations with men. Thus, the concept of gender has been integrated into social policies and women have begun to obtain the citizenship rights granted to men first. International regulations aim to facilitate women's access to rights such as freedom, education, health and work, and make them can feel as individuals.

¹ Kırıkkale Üniversitesi, S.B.E. Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, mehtapnur.bitmez@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6534-6086

These arrangements; it mobilizes countries in the context of human rights and gender equality and has significant consequences in the public sphere. The perception towards women in Turkey has begun to change in a positive way, as a result of cooperation with the European Union (EU). But today, it is seen that women are remembered again with their family institutions and they are pushed to the shadow of men on issues such as education, employment and freedom. The aim of this study is to address the policies towards women in Turkey, which is one of the important application areas of social policies and still have problems in terms of solutions. After the evaluation made at the international level, 1980s and beyond, social policies came up intensively especially in Turkey, were examined.

Key Words: Human Rights, Woman Rights, Gender Equality, Social Policy, Turkey

---

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca toplumların kadına ve erkeğe yüklediği sosyal roller, eşitsizlik ilişkisine dönüşmüş ve bu cinsiyetçi dayatma, beraberinde ataerkil toplumsal düzeni getirmiştir. Genellikle erkeğin kadından daha üstün özelliklerle yaratıldığı hatta kadının erkekten türediği gibi gelenekselleşmiş söylemler, bu ataerkil düzeni meşrulaştırmıştır. Toplumsal cinsiyet olgusu, cinsiyet farklılıkları dışında, kadın ve erkeğin toplum tarafından belirlenmiş eşit olmayan davranış kalıplarına sokularak ayrıştırılması ile açıklanabilir. Var olan toplumsal cinsiyet rollerine bakıldığında fiziksel, zihinsel ve sosyal olarak yetersiz, zayıf görülen kadının insan olmaktan kaynaklanan haklarının da sınırlandırıldığı görülmektedir. Kadın aileyle özdeşleştirilmektedir; bu nedenle ona sunulan en geniş yaşam alanı eviçi ortamıdır. Dolayısıyla kadını her bakımdan ötekileştiren, erkeğin yanında ikincil bir konuma getiren bu ataerki tarafından insan hakları, suistimal edilmektedir.

Sanayi Devrimi ve fabrikalaşmayla birlikte çalışma yaşamına katılarak toplum içinde daha görünür olan kadının maruz kaldığı katlanması zor koşullar, Fransız Devrimi itibariyle toplumsal olarak bir cinsiyet eşitsizliği sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu sorun, temelde bir insan hakları sorunudur ve insan hakları, ilk kez eşitlik, özgürlük, adalet, barış gibi söylemlerden yola çıkılan 1789 Fransız İhtilali sürecinde kavramsallaştırılmıştır (Gönenç, 2006: ss. 65-66).

Genel bir tanımı bulunmayan “insan hakları”nın din, dil, ırk, cinsiyet gibi herhangi bir bireysel farklılığa göre değişmeyen herkesin eşit şekilde sahip olduğu vazgeçilmez, devredilmez haklar olduğu söylenebilir. Bir değer olarak insan hakları; siyasal, sosyal, kültürel, ahlaki her türlü kaygının üzerindedir. Fransız İhtilali sonrası ilan edilen ve kendisinden sonra insan hakları belgelerine kaynaklık eden İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirisi’nde “insan” kelimesinin Fransızcada “erkek” anlamına gelen “homme” sözcüğüyle ifade edilmesi, Aydınlanma düşüncesinin yarattığı özgürlük ortamında farkındalığı artan kadınların tepkisini çekmiştir. Böylece Fransızcada kadın anlamına gelen “femme”nin bir başkaldırısı olarak Feminizm adı altında kadın hakları mücadelesi başlamıştır (Moroğlu, 2017: s.3).

19. yüzyılda Batı Avrupa’da gerçekleşen kentleşme ve fabrikalaşmayla özellikle çocuk ve kadınların maruz kaldığı uzun çalışma saatleri, yoğun, yıpratıcı iş yükü, asgari geçim düzeyinin altındaki ücretlendirmeler, insanî yaşam standartlarını tehdit etmeye başlamıştır (Talas, 1990: s.30). Yaşanan bu sosyal dengesizliklere karşı “daha yaşanılabilir bir düzen” için modern anlamda sosyal politikalardan bahsedilmeye başlanmıştır. Çünkü sosyal politikalar devlete vatandaşlık bağlamında birçok sorumluluk yüklemekte, böylece toplum sorunlarla baş ederken kaderine terk edilmemektedir.

Ataerkil toplumsal düzen içerisinde geleneksel olarak kadının her zaman güçsüz, çaresiz, muhtaç olduğuna inanılması, sosyal politikaların da tıpkı insan hakları gibi kadınlara ilişkilendirilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla ekonomik bakımdan bağımlı olan kadının doğrudan devlet müdahalesiyle korunması ve güçlendirilmesi için kadın haklarını yasalarla iyileştirmek, hak ve özgürlükleri devlet dahil olmak üzere herkese karşı korumak sosyal politikalarla mümkün hale getirilmektedir (Talas, 1990: ss.31-32).

20. yüzyılın ortalarında özellikle son çeyreğinde neredeyse tüm dünyada kadına yönelik hassasiyet hiç olmadığı kadar artmıştır. Yapılan bilimsel çalışmaların da etkisiyle 1970’lerle birlikte toplumsal cinsiyet eşitliği söylemlerinde ‘kadın’ konusu öne çıkmış, insan hakları temelinde sosyal politika anlayışı yeniden şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemde gelişmiş ülkeler, sosyal politikaların başat karakterlerinden olan kadının insan haklarının yeniden gözden geçirilmesi amacıyla kapsamlı, yüksek katılımlı çalışmalar yürütmeye başlamış; dünyanın ulaşılabilir her noktasına toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı çözümler götürme arayışına girmiştir.

Kadınlara yönelik uluslararası düzenlemeler, II. Dünya Savaşı sonrası Birleşmiş Milletler tarafından 1949 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin yayımlanmasıyla hız kazanmış, sonrasında kadın hakları ihlallerini önlemek amacıyla hukuki bağlayıcılığı olan yeni sözleşmeler düzenlenmiştir. Bu çalışmayla da kadının insan hakları mücadelesi ve elde edilen uluslararası kazanımlar bağlamında Türkiye’nin toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirmeye dönük yasal düzenlemeleri ve uyguladığı sosyal politikalar analiz edilecektir.

İnsan Hakları Tarihi ve Kadın

İnsan hakları söyleminin, Magna Carta ile başlatıldığı, 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi’yle toplumları harekete geçirdiği özellikle 1949 BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Avrupa Sözleşmesi’yle olgunluk seviyesine ulaşarak neredeyse tüm dünyada sosyal politikaları etkilediği söylenebilir (Berktaş, 2004: s.1). Bu nedenle insan haklarının tarihi gelişimine bakmak, kadına yönelik sosyal politikaları anlamak açısından oldukça önemlidir.

1215 yılında İngiltere’de imzalanan Magna Carta’yla dünya tarihinde ilk kez siyasal erkin yetkileri kısıtlanmış, sonuçta bugünün anayasal düzenine ulaşmadaki ilk adım atılmıştır. Bundan neredeyse 600 yıl sonra Batı toplumlarında Orta Çağ feodal yapısından krallığa, serflikten burjuvaziliğe geçiş süreci içerisinde üzerinde tartışılan temel konu, Fransız düşünür Locke tarafından ortaya atılan “insan hakları” kavramı olmuştur (Kuyaksil, 2009: s.328). 18. yüzyılla birlikte özgürlük, eşitlik, adalet ve barışla temellendirilen insan haklarını elde etmek için devrim ve savaşlar yoluyla büyük mücadeleler verilmiştir. İnsan hakları, halkın bütününe ilgilendirdiği için bu mücadeleler, halkın ve aydınların birlikte katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

1789 Fransız İhtilali’yle başlayan mücadelelerin başarıya ulaşmasıyla eşitlik ve özgürlük talepleri, birer insan hakkı olarak kabul edilmiş; bütün ezilenlerin hak arayışları, burjuva aracılığıyla dile getirilmiştir (Berktaş, 2004: s.1). İhtilalin zaferinin belgesi niteliğindeki “Yurttaşlık ve İnsan Hakları Bildirisi”nde vurgulanan, genel bir tanımı bulunmayan insan hakları, insanların doğal, devredilemez ve kutsal hakları olarak ifade edilmiş ve insanlara başkalarının özgürlüğüne zarar vermeden bu haklarını kullanabilme hürriyetini getirmiştir (Civelek, 2011: s.3).

İnsan haklarının bütün insanlığın ortak kazanımı olduğunu ifade eden, adalet, özgürlük, eşitlik söylemleriyle kaleme alınan İnsan Hakları metni, insan haklarının yalnızca erkekler üzerinden şekillendiğini, elde edilen haklardan kadınların mahrum bırakıldığını kanıtlar niteliktedir (Kuyaksil, 2009: s.328). Fakat Aydınlanma düşüncesinin yarattığı özgürlük ortamında bu eşitsizliklere karşı kadınların da bu aşamada rolleri olduğu fikri kadınları harekete geçirmiş ve ilk olarak siyasi (seçme, seçilme, mülk edinme vb.) haklar temelinde kadının varlığı tartışmaya açılmıştır (Gönenç, 2006: s. 67).

1789’da ilan edilen ve içerisinde kadına dair herhangi bir düzenlemenin olmadığı “Yurttaşlık ve İnsan Hakları Bildirisi”ne tepki olarak 1791 yılında, ihtilalin başarılı kadın isimlerinden Marie Olympe de Gouges, ‘Kadının ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi’ni ilan etmiş, kadın sorunlarını yine bir kadın çözebilir düşüncesiyle bildiriye Fransa kraliçesine ithaf etmiştir. Bu bildiri, tarihte kadınlara yönelik yapılan tüm çalışmalara kaynak olan ilk yazılı belge niteliğindedir. Bildiri, 200 yıl önce “...evrensel olduğu iddia edilen hakların belli bir cinsle sınırlanmış olduğunu gözler önüne sermesi ve bu sınırlamanın haklı sebepleri olup olmadığını sorgulayıp mevcut durumu olduğu gibi kabul etmemek gerektiğinin vurgulanması anlamında oldukça önemlidir” (Göztepe, 1996: s.189). Bildiriye yayımlandıktan hemen sonra Gouges, doğanın kurallarına başkaldırdığı ve politikayla ilgilendiği gerekçesiyle diğer kadınlara ibret olsun diye ölüm cezasına çarptırılmıştır. Bildiride maddeler halinde talep edilen haklar, o dönemde sosyal yaşama

aktarılamamış olsa da Gouges, sesini duyurmayı başarmış ve kadının insan hakları mücadelesinin başlamasına olanak sunmuştur.

Kadının insan haklarının yeniden sorgulanmasına neden olan bir diğer devrim, Sanayi Devrimi'dir. Bu dönemde kentlere kurulan fabrikalarda çalışmak üzere kırsaldan göç başlamış, erkeğin yanında kadının istihdamına da ihtiyaç duyulmuştur. Kadınların iş yaşamına katılması, kadını sosyal hayatın aktif bir öznesi haline getirmiş, kadının değişimiyle aile dönüşmeye başlamıştır. Amerika'da 8 Mart 1857 tarihinde bir tekstil fabrikasında çalışan kadın işçiler, maruz bırakıldıkları ağır çalışma koşulları, düşük ücretlerin eziyete dönüşmesiyle seslerini duyurmak, insan olmanın gerektirdiği haklarını elde etmek amacıyla mücadeleye girişmişlerdir. Başlatılan grevde yüzlerce kadın fabrikada yanarak hayatını kaybetmiştir. Kadınların çalışma yaşamlarındaki ciddi sorunlar ve hak mücadelesi sırasında maruz kaldıkları bu zulüm, dünya çapında geniş yankı uyandırmış, uluslararası alanda söz sahibi olan çok sayıda Batılı ülke harekete geçmiştir. İlk olarak 1910 yılında Danimarka'da akabinde Almanya, İsviçre, Avusturya, Moskova gibi ülkelerde düzenlenen uluslararası kadın konferanslarında "8 Mart" kadın günü olarak kutlanmış, 1977'de BM tarafından "Dünya Emekçi Kadınlar Günü" olarak tüm dünyada kutlanmasına karar verilmiştir (Kaplan, 1985: ss.163-170; Ankara Barosu, 2018).

Kadının iş yaşamındaki istihdamı, I. ve II. Dünya savaşları döneminde erkeklerin savaşa katılmalarıyla en yüksek seviyeye çıkmıştır. Sonuçta eviçi yaşantısından çıkarak özgür iradeleriyle sosyal yaşama dahil olan kadınların hak talepleri, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyıla birlikte artmaya, çeşitlenmeye başlamıştır (Göneç, 2006: ss.67-68). Ekonomik olarak kendi kendine yetebilen, erkeğe ihtiyaç duymayan kadınlar sayesinde başta gelişmiş Batı ülkelerinde olmak üzere kadınlar, eşit eğitim hakkı, mülkiyet hakkı, istedikleri işte çalışma hakkı gibi pek çok hak elde etmeye başlamışlardır.

Aslında siyasal haklara erişim diğer tüm hakları elde etmenin temel yoludur. Çünkü kadına siyasal yaşama katılma hakkının verilmesi, kadınların karar alıcı olma noktasında hem siyasi hem de hukuki alanlarda erkeklerle eşit temsil gücüne sahip olması anlamına gelmektedir. Siyasette kadının erkekle eşit sayı ve koşullarda bulunması, kadın haklarının gerçek sahipleri tarafından samimi bir şekilde savunulmasının ön koşuludur. 20. yüzyıla gelindiğinde kadınların 18. yüzyıldan beri talep ettikleri siyasal haklardan hala mahrum oldukları görülmektedir. Kadına gerçek anlamda refah ve özgürlükler getirecek olan bu hakka niçin erişilemediği, insan hakları üzerindeki erkek baskısının niçin tam olarak çözülemediği sorularından yola çıkan feminist düşünürler, 20. yüzyıl sonlarında yapılan bilimsel çalışmalar ışığında toplumsal cinsiyet temelinde erkeğin kültürel egemenliğiyle mücadeleye girişmişlerdir.

Kadın Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Uluslararası Düzenlemeler

Toplumsal değişmelerle birlikte insan hakları, üçüncü kuşak denilen bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönüşüm süreciyle birlikte insan hakları varken niçin ayrı olarak kadın haklarına da ihtiyaç duyulduğu ve kadın haklarının ne anlama geldiği gibi sorulara 20.yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde “toplumsal cinsiyet” kavramsallaştırmasıyla cevap verilmektedir. İlk kez 1968’de Amerika’lı psikiyatrist ve psikanalist Robert Stoller’ın “Sex and Gender” (Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet) isimli kitabında kullandığı toplumsal cinsiyet olgusu, 1972’de İngiltere’de Ann Oakley tarafından toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl öğrenildiğini anlattığı kitabında da yer almıştır (Ecevit; Karkıner, 2011: s.6). Normal şartlarda bir eşitsizlik ilişkisi barındırmayan biyolojik farklılıkların dışında gelişen toplumsal cinsiyet, insanlık tarihi boyunca toplum ve kültürlerin yarattığı genellikle erkeğin kadından üstün olduğu algısıyla ortaya çıkmıştır.

Kadının eksikliği, yetersizliği üzerine inşaa edilen “ataerkil” veya “eril” toplumsal düzende erkek; akıl, uygarlık ve kültürle özdeşleştirilerek daha üstün olduğu varsayılan; kadın ise beden, duygular ve doğa ile birlikte değerlendirilerek bedene, maddeye ve doğaya indirgenen konumundadır. Dolayısıyla kadınla birlikte doğanın kendisi ve insanın soyu üretme yetisi de küçümsenmiş olur (Berktay, 2004: s.1). Sürekli olarak erkeğin gerisine itilerek dışlanabilen ve yalnız bırakılmış kadın, bilinçaltında kendisini bu yalnızlıktan kurtaracağına inandırıldığı bir erkeğe ihtiyaç duymaktadır. Söz ve davranış kalıplarıyla kadına eksik olduğu düşüncesi, toplum tarafından hissettirilmektedir. Bu nedenle eksik olmadığını kendine bile tam anlamıyla kanıtlayamayan kadınlar vardır. Ailenin taşıyıcısı konumundaki kadın, kendisine dayatılan kültürün ataerkil kodlarını yetiştirdiği nesillere de nakış gibi işlemekte; toplumsal cinsiyet eşitsizliğini farkında olmadan yeniden üretmektedir.

Ataerkil düzenin, cinsiyetçi ayrıştırmanın yeniden üretilmesi sürecinde temel olarak aile, din ve devlet gibi kurumların etkin rol aldığı söylenebilir. Burada aile, cinsiyete dayalı iş bölümüne ve temsil biçimlerine ilişkin deneyimlerin en erken yaşandığı, toplumsal rol dağılımının ilk gerçekleştiği yerdir ve evlilik birliğine dayalı oluşturulan bu ortam, yasalarla korunduğu için aile içerisinde yaşanan sorunlara müdahale etmek görüldüğü kadar kolay değildir (Bourdieu, 2014: s.109). Diğer taraftan din öğretilerinin muhafazakâr bir anlayışla yorumlanması neticesinde kadının, aile içinde tutularak korunması, okutulmaması, terbiyeli olması, erkeklerin bulunduğu ortama gerekmedikçe girmemesi gerektiği söylenmekte, tüm bunların sağlanabilmesi görevi erkeğe verilmektedir. Eşine itaat etmesi beklenen kadını, erkeğin korumasına, denetimine mecbur bırakan

hatta bunu yasal düzenlemelerle meşrulaştıran otoriter devlet eşitsizliği besleyen bir diğer unsurdur. Otoriter olmayan, parlamenter demokrasi modeliyle yönetilen devlet biçimlerinde dahi yasalarla düzenlenen eşit vatandaşlık hakları, ne yazık ki gerektiği ölçüde uygulanmamaktadır.

Kadın ve erkek arasında eşitliklilik üzerine kurulu olan toplumsal rol dağılımıyla birlikte kadının sosyal yaşantısı, eviçi ile sınırlandırılmış, erkeğin ise toplumdaki yaşam alanı sınırsız genişlikte konumlandırılmıştır. Dolayısıyla her anlamda engellerle kuşatılmış olan kadının sosyal yaşantısını kolaylaştıracak, ona bir birey olduğunu hissettirecek hakları, yalnızca kadın olması gerekçesiyle ataerki tarafından sınırlandırılmaktadır (Koray, 2012: 258). Bu nedenle hak talebi ve mücadelesi hiç bitmeyen kadının aksine erkeğin böyle bir derdinin olmadığını söyleyen Bourdieu (2014: s.22), tıpkı devasa bir makine gibi işleyen toplumsal düzenin amacının, üzerine temellendiği eril tahakkümü tasdik etmek olduğunu söyler.

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek kimliklerinin doğal farklılıklarının dışında toplumun kadına ve erkeğe yüklediği anlam ve rollere dikkati çekmek için feminist düşünürler tarafından da yoğun şekilde kullanılan bir olgu haline gelmiştir (Ecevit ve Karkıner, 2011: s.6). Ataerki düzenin yarattığı toplumsal cinsiyet eşitsizliği uygulamaları, Feminist hareketin büyük mücadeleleri sayesinde geleneksel bir kabul olmaktan çıkarak bir yandan bu düzeni savunanlar adına meşru olarak kayıt altına alınması diğer yandan kaçınılması gereken bir olguya dönüşmüştür (Bourdieu, 2014: s.113). Böylece insan haklarının “insan” boyutu şekillenmeye başlamış, temel hak ve özgürlükler gibi daha genel konuları ele alan kapsamı, artık siyasal haklar, sosyo-ekonomik haklar, kadın ve çocuk hakları, çevre hakkı gibi daha özel konulara doğru genişlemeye başlamıştır. İnsan haklarındaki bu değişim, sosyal politikaların gelişimiyle paralellik göstermiş ve sosyal politikalar, eşitlikçi fikirler ekseninde şekillenme eğilimine girmiştir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı, artık hükümetler ve politikalar üstü bir uygulama alanı olarak görülmektedir. Uluslararası kuruluşlar, uluslararası katılımlı sözleşmeler aracılığıyla dünya üzerinde kadının uğradığı haksızlıkları gidermenin en kalıcı, en güçlü yolu olarak gösterilen toplumsal cinsiyet eşitliğini ülkelerin ana politikası haline getirmesini istemektedir (Şahin; Gültekin, 2016: s.5). Dünya değiştiği, toplumsal ihtiyaçlar çeşitlendiği için yeni haklar elde etmeye çabalayan kadınlara tanınan haklarda tam bir iyileşme sağlanamasa da toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde bakıldığında başta BM olmak üzere Avrupa Konseyi, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları (STK), dünyada kadınlara yönelik uluslararası nitelikte önemli adımlar atılmıştır. Atılan bu adımlar şu şekilde sıralanabilir:

Tablo 1. Toplumsal Cinsiyet Temelinde Kadına Yönelik Yapılan Uluslararası Düzenlemeler

YIL	ULUSLARARASI KURULUŞ	ULUSLARARASI DÜZENLEMELER
1945	BM	Kadın-erkek eşitliğinin ilkelerini belirleyen ilk uluslararası BM belgesinin kabulü
1946	BM	Kadınların haklarını iyileştirmek amacıyla BM Kadının Statüsü Komisyonu'nun kurulması
1949	BM	"İnsan Ticareti ve Paralı Seks veya Benzer İşletmeciliğin Engellenmesi Sözleşmesi"nin kabulü
1951	ILO	"Benzer İşlerde Çalışan Kadın ve Erkeğe Eşit Ücret Ödenmesi Sözleşmesi"nin kabulü
1952	BM	"Kadının Siyasal Hakları Sözleşmesi"nin kabulü,
1957	BM	"Kadının Milliyeti Sözleşmesi"nin kabulü (böylelikle kadına, eşinden bağımsız olarak kendi isteğiyle milliyetine karar verme hakkı tanınmıştır)
1960	ILO	Meslek ve İş Konusundaki Eşitsizliklerle İlgili Sözleşmenin kabulü
1962	BM	"Evlilikte Onay, Evlilikte Minimum Yaş ve Evliliğin Kayda Geçmesi Sözleşmesi"nin kabulü
1967	BM	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Deklarasyonu'nun kabulü
1972	BM	1975 yılının, Uluslararası Kadın Yılı (UAKY) olarak deklare edilmesi ve bu yılı kadın konularına odaklanmaya ayırması,
1974	BM	1975-UAKY'de Mexico City'de "Dünya Kadın Konferansı" yapılması kararını vermesi,
1975	BM	I. Dünya Kadın Konferansı (Mexico City) düzenlenerek 1975-1985 yıllarının "Uluslararası Kadın On Yılı" olarak belirlenmesi ve pek çok ülke tarafından kadın konularına odaklanılmasının kararlaştırılması
1976	BM	1966'da onaylanan "Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi" ile "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi"nin yürürlüğe girmesi
1979	BM	"Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" (CEDAW)'nin kabulü
1979	Avrupa Konseyi	Kadın erkek eşitliğinden sorumlu ilk komitenin kurulması
1980	BM	II. Dünya Kadın Konferansı (Kopenhag)
1981	Avrupa Konseyi	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesi
1985	BM	III. Dünya Kadın Konferansı (Nairobi) – "Kadının İlerlemesi için Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri"nin kabulü
1988	Avrupa Konseyi	Kadın-Erkek Eşitliği Deklarasyonu'nun yayımlanması
1988	BM	"Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komitesi"nin kurulması

1993	BM	Viyana'da düzenlenen Dünya İnsan Hakları Konferansı –Kadın hakları ile ilgili kararlar
1995	BM	IV. Dünya Kadın Konferansı (Pekin) - Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu'nun kabul edilmesi
2002	Avrupa Konseyi	"Kadınların Şiddete Karşı Korunması" konulu tavsiye kararının kabulü
2006	Avrupa Konseyi ve diğer STK'lar	"Aile İçi Şiddet dahil Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Kampanyası"nın başlatılması
2006	Avrupa Birliği (AB)	"Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü"nü kurulması
2010	BM	BM Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi Birimi (UN WOMAN)'ın kurulması
2011	Avrupa Konseyi	Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Sözleşme (İstanbul Sözleşmesi)

Kaynak: Bu tablo; "UN WOMEN², 2018", "Ankara Barosu Başkanlığı, 2012" ve "Börü, 2017" kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kadın erkek eşitliği, grup farklılıklarını tanıma, fırsat eşitliği gibi konular, İnsan Hakları komisyonlarının kurulmaya başlamasıyla tekrar gündeme gelmiştir. Çünkü 'genel eşitlik yaklaşımı' temelindeki insan hakları uygulamalarının, bazı grup ve bireyler üzerinde işlevinin olmaması, kanunlar önünde eşit olmanın ötesinde daha somut bir eşitlik anlayışını yani fırsat eşitliğini zorunlu kılmıştır. Bugün fırsat eşitliğinin ötesinde 'sonuçlarda eşitlik' fikri kabul görmeye başlamıştır (Alcock vd. 2011: s.139; Koray, 2012: s.257). Sonuçlarda eşitlik çalışmaları, kadın ve erkeğe yönelik benzer uygulamalarla aynı sonuçlara ulaşılması mümkün olmayan durumlarda, cinsiyetler arasındaki farklılıkların göz önünde bulundurularak bireye özgü düzenlemelerle mağduriyetlerin engellenebilmesi amacıyla gündeme gelmiştir. Gece geç saatlerde otobüse evine gitmeye çalışan bir kadının herkes gibi yalnızca durakta değil; gerektiğinde evine en yakın noktada indirilebilmesi için yapılabilecek düzenlemeler, bu duruma örnek verilebilir.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi BM tarafından 1946 yılında oluşturulan Kadının Statüsü Komisyonu, II. Dünya Savaşı sonrası 1949 yılında yayımlanan İnsan Hakları Evrensel

---

² UN WOMEN, 2010 yılında BM Genel Kurulu üye devletleri tarafından kurulan, 'Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi Birimi'nin kısa adıdır. Bu birimle, toplumsal cinsiyet temelinde eşitlikçi politikaları hızlandırmak ve sadece kadınlara yönelik çalışmalar yürüten bir birim olması amaçlanmıştır. Bu birim, BM'nin daha önce oluşturduğu birbirinden bağımsız dört birimin, Toplumsal Cinsiyet Sorunları ve Kadınların Gelişimi Konusunda Özel Danışmanlık Ofisi (OSAGI), Kadınların Gelişimi Bölümü (DAW) ile Kadının İlerlemesi için Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (INSTRAW) ve BM Kadın için Kalkınma Fonu (UNIFEM)'nin çalışmalarını bünyesinde birleştirerek kadın çalışmalarını daha etkili hale getirmek gayesindedir (UN WOMEN, 2018).

Beyannamesi'nin cinsiyet ayrımı yapılmaksızın oluşturulmasında büyük katkıda bulunmuştur. Bu bildiriye, yaşam ve özgürlük hakkı, kölelikten, işkenceden kurtulma hürriyeti, düşünce ve ifade özgürlüğü, çalışma ve eğitim hakkı gibi insan haklarının hiçbir ayırım gözetmeden herkesi kapsadığı vurgulanmıştır (BM, 1949). Evrensel özgürlüklerin, eşitliğin ve hakların temel dayanaklarını ortaya koyan, cinsiyet, ırk, dil, din vb. gibi farklılıklar üzerinden ayrımcılık yapılamayacağını söyleyen bu bildirin yayımlanmasının ardından sonuçlarda eşitlik yaklaşımıyla birlikte 1975-1985 yılları arası ana teması eğitim, sağlık, istihdam olan “Kadının On Yılı” olarak ilan edilmiştir. Bu yıllar boyunca BM, Uluslararası STK'lar ve hükümetlerin üzerinde yoğun olarak tartıştığı konu ‘kadın’ olmuştur ve kadınların mevcut konumlarını ilerletmek için yapılan bakım, koruma, iyileştirme çalışmalarına harcanan bütçenin artırılması hedeflenmiştir (UNDP³ , 2014; Taştan, 2004: s.17).

BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, dünyadaki bütün insanların haklarının korunması için II. Dünya Savaşı'ndan sonra hazırlanmış en kapsamlı uluslararası sözleşme olmasına rağmen hukuki bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Bu nedenle kadın haklarının korunması, ayrımcılığın önlenmesi noktasında BM tarafından 1979 yılında hukuki bağlayıcılığı olan ‘Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ (CEDAW) kabul edilmiştir. Bu sözleşmenin varlığı, toplumsal cinsiyet duyarlılığının bir ürünüdür (Ecevit ve Karkiner, 2011: s.6). CEDAW, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 165 ülke tarafından onaylanarak gündeme alınmıştır. BM bu sözleşmeyi, üye devletlere cinsiyet ayrımcılığına, hak ihlallerine karşı vatandaşlarını koruma, eşitlikçi yasal ve kurumsal düzenlemeler yapma çağrısında bulunmuştur (UNDP, 2014).

CEDAW'da kadın haklarına ilişkin, kadının eğitim ve çalışma hayatına katılımı, evlilik ve aile kurumundaki konumu, erkeklerle eşit siyasi haklara sahip olması, toplumdaki kadın imajının iyileştirilmesi gibi düzenlemeler yer almaktadır. Bu sözleşme, kadın haklarının gelişmesine temel bir basamak olmuştur. Çünkü sözleşmenin amaç ve ilkeleri İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ndeki temel prensiplere göre düzenlenmiş, tüm insanlara tanınan hakların eşitlik, özgürlük ilkeleri temelinde kadınlar için de yasal bir zemine oturtulmasının amaçlandığı bildirilmiştir. CEDAW, kadın hakları ihlallerinin yalnızca kadınlara değil toplumun tüm bireyelerine

---

³ UNDP, Türkçe karşılığı “Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı” olan ve küresel kalkınma ağı oluşturmak amacıyla BM tarafından kurulan bir programdır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik olarak yoksulluğun ortadan kaldırılması, eşitsizlik ve dışlanmanın azaltılması, kısaca yaşam standartlarının artırılması amacıyla gereken bilgi, deneyim ve kaynakları sağlamaktadır (UNDP, 2019).

zarar verdiği düşüncesinden hareket eden, kadın haklarına ilişkin sorunları dünya gündemine taşıyan önemli bir belge niteliğindedir (BM, 1979).

1985 yılında BM'nin düzenlediği III. Dünya Konferansı'nda hem sosyal hem siyasi katılımı ve karar almada kadın-erkek eşitliği sağlanarak hukuki ve somut düzenlemeler planlanmıştır. Avrupa Konseyi tarafından 1988 yılında yayımlanan 'Kadın Erkek Eşitliği Deklerasyonu'yla cinsiyet eşitliği, insan haklarının bir parçası olarak konumlandırılmıştır. 1993 yılında BM tarafından Viyana'da düzenlenen Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda kadın haklarının evrensel insan haklarının ayrılmaz bir parçası olduğu, bu hakların devredilemeyeceği, kısıtlanamayacağı resmî olarak onaylanmış, toplumsal cinsiyete dayalı ihlallerin insan hakları ihlali olduğu açıkça tescil edilmiştir (Börü, 2017: ss.47-48).

1995 yılında Pekin'de düzenlenen IV. Dünya Konferansı'nda onaylanan Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu adlı resmî belgeleri koşulsuz kabul eden 189 ülkeden biri de Türkiye'dir. Bu iki belge, üye ülkelerin devlet politikalarının toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının güçlendirilmesi temelinde gözden geçirilerek yeniden şekillendirilmesi için hükümetlerin sorumluluk almasını sağlamıştır. Böylece zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması, 21.yüzyıla geçmeden kadın okur-yazarlık oranının ciddi derecede artırılması, anne-çocuk ölüm oranlarının yarı yarıya azaltılması gibi stratejiler planlanmıştır (TBMM, 1995). Dolayısıyla 20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde kadınların insan haklarında yaşanan gelişmelerin siyasi, medeni haklar gibi soyut düzenlemelerden, sosyal politika faaliyetleri gibi somut adımlara doğru değiştiği görülmektedir.

Avrupa Konseyi tarafından 2002 yılında yayımlanan "Kadınların Şiddete Karşı Korunması" konulu tavsiye kararı, cinsiyet üzerine konumlandırılan tüm şiddet biçimlerine karşı oluşturulmuş ilk uluslararası strateji belgesi niteliğindedir. Avrupa Konseyi'nin 2006 yılında diğer sivil toplum kuruluşlarıyla başlattığı 'Aile İçi Şiddet Dâhil Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Kampanyası' ile üye devletlerin hükümetleri gerekli çalışmalar yapmaları hususunda teşvik edilmek istenmiştir (CNN Türk, 2010).

2011 yılında İstanbul'da imzalanan "Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi" 2014 yılında çeşitli Avrupa ülkelerinde ve Türkiye'de yürürlüğe girmiştir. İstanbul'da imzalandığı için "İstanbul Sözleşmesi" olarak da adlandırılan sözleşme, ayrımcılığa yönelik bir sözleşme olan CEDAW'dan farklı olarak son dönemlerde tüm dünyada erkek şiddeti altında ezilen kadınların sesi olmayı amaçlamıştır. İstanbul Sözleşmesi, Avrupa Konseyi destekli bölgesel bir sözleşme olduğu için diğer uluslararası sözleşmelerden daha etkili olması planlanmıştır (Kaypak ve Kahraman, 2016: s.312).

Sonuç olarak 1970'li yıllardan bugüne BM, ILO, AB gibi uluslararası örgütler ve çeşitli STK'lar, dünyadaki pek çok ülkenin katılımlarıyla “kadının insan hakları” üzerine uluslararası hukukta bağlayıcı sorumluluklar getiren çok sayıda sözleşme düzenlemiştir. Hükümetler arası gerçekleştirilen sistemli çalışmalar sayesinde kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği kavramları, toplumsal birer olgu olarak insan haklarına katkıda bulunmakta ve ülkelerin politikalarını belirlemektedir.

Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kadın Haklarının Gelişimi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde Osmanlı Devleti'yle herhangi bir sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik bağ kalmayacak şekilde devrim niteliğinde bir dizi reform gerçekleştirilmiştir. Halifelik makamı ve şeriat hükümleri kaldırılmış, laik ve üniter idare yapısı benimsenmeye başlamış, kılık-kıyafette yeniliğe gidilmiş; kısaca Batılı anlamda yapılan pek çok yenilik ve düzenlemeyle hızlı bir toplumsal dönüşüm gerçekleşmiştir. Bu reformların en önemlisinin eğitimle ilgili olduğu söylenebilir. Henüz Kurtuluş Savaşı devam ederken eğitimin her şartta önemli olduğuna dikkat çeken Mustafa Kemal, 1921 yılında kadın ve erkeklerin birlikte katıldığı Maarif Kongresini toplamış, açılış konuşmasına “muhterem hanımlar ve efendiler” diyerek başlamıştır (Aytaç, 1984: s.23).

Din, dil, ırk, cinsiyet hiçbir fark gözetmeksizin eğitimle yaşanan tüm zorlukların aşılarak kalkınmanın gerçekleşeceği vurgusu yapan Atatürk, özellikle toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik bir dizi çalışma yürütmüştür. 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulüyle birlikte eğitim kurumları Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanarak laikleştirilmiş, kız ve erkek öğrencilerin eğitimden eşit şekilde yararlanması sağlanmıştır. Böylece Cumhuriyet dönemi reformlarıyla kadınlara belli haklar tanınmış, eğitim olanakları geniş bir toplumsal alana yayılmıştır (Dedeoğlu, 2012: s.217).

Modern vatandaşlardan oluşan çağdaş bir ülke hedefiyle 1926 yılında Medeni Kanun kabul edilmiş ve kadınların hakları genişletilmiştir. Medeni Kanun, erkeğe çok eşliliği yasaklayan, boşanma, çocuklarının velayeti ve miras konularında kadın ve erkeklere eşit haklar veren düzenlemeler içermektedir (Acar; Altınok, 2012: s.76). 18. yüzyıldan beri kadınlar tarafından mücadele verilen fakat 1940'lı yıllara kadar gelişmiş Batılı ülkelerde dahi kazanılmamış “kadınların siyasal yaşama katılma hakkı”, 1930-1934 yılları arasında Türkiye’de Anayasa’ya girmiştir. Kadınlar, 1930 yılında yerel seçimlerde, 1934 yılında ulusal seçimlerde seçme ve seçilme hakkını elde etmişlerdir. Böylece 1935 yılındaki seçimlerde 17 kadın milletvekili ilk defa meclise girmiştir (Kaypak ve Kahraman, 2016: s.307).

1936 yılında yürürlüğe giren İş Kanunu'yla kadınların çalışma hayatı düzenlenmiştir. Sonrasında analık sigortası (doğum yardımı), yaşlılık sigortası gibi düzenlemelerle kadın hakları iyileştirilmeye devam etmiştir. 1950'li yıllar, Türkiye ekonomisi için devlet işletmelerinin ivedilikle kurulduğu ve neticede kadın istihdam oranının arttığı yıllar olmuştur. Fakat erkek nüfusun genel nüfus içindeki payının artmasıyla 1960'lar ve sonrasında kadının istihdamdaki payı düşmeye başlamıştır (Alper ve Tokol, 2014: s.309).

Bu dönemde kadınların, bilgi, tecrübe gerektiren bilim, sanat, siyaset gibi birçok alanda başarılı olması amacıyla devlet tarafından destekleme politikalarının uygulandığı söylenebilir. Bu nedenle ilk kadın doktor, ilk kadın tiyatrocu, belediye başkanı vb. gibi pek çok tanımlamaya, Cumhuriyet rejiminin ilk dönemlerinde rastlanmaktadır. Kadınların kamusal alanda bulunmaları ve görevlerinde yükselebilmeleri için gerekli bütün düzenlemeleri sağlamaya çalışan Türkiye'de her şeye rağmen tüm bu yenilikler, kadını toplumsal anlamda bilinçli-egitimli bir anne ve modern-sadık bir eş olmaktan öteye götürememiştir. Doktor ya da sanatçı da olsa kadından öncelikli olarak beklenen, işten eve geldiğinde yemek yapan evi temizleyen ev hanımlığı ve çocuğa bakan annelik rolleridir.

1980 Sonrası Dönemde Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları

İhtiyaçların değişmesi ve çeşitlenmesiyle dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de 1980'ler itibariyle ekonomik durgunluğunu ortadan kaldıracağına inanılarak bir söylem haline gelen neoliberalizm yaklaşımları benimsenmiş, serbest piyasa ekonomisi uygulamaları devletin düzenleyici-denetleyici işlevlerini belirgin şekilde azaltmıştır.

1961 Anayasası'yla ilk kez benimsenen "sosyal devlet" anlayışı, 1982 Anayasası'yla detaylandırılrsa da eski önemini kaybetmeye başlamıştır. Çünkü 1980'li yıllarda aile ve akrabalık bağlarının önemine dikkat çekilmiş, vakıflar ve diğer gönüllü yardım kuruluşlarının faaliyetleri kamusal sosyal yardımlar adı altında desteklenmiştir (Taşcı, 2010: s. 131). Dolayısıyla hak temelli devlet anlayışı, yerini geleneksel dayanışma aktörlerine bırakarak hayırseverlik yüceltilmiştir. Bununla birlikte herkesi kapsayan sosyal politikalar, sadece muhtaçları kapsayacak şekilde sınırlandırılmıştır.

1980'lere kadar Cumhuriyet'in toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımına yönelik ciddi bir eleştiri veya itiraz olmamıştır. Cumhuriyet reformlarının başta eğitim, istihdam olmak üzere toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik pek çok somut uygulaması, sisteme gelebilecek eleştirilerleri bir bakıma önlemiştir (Acar; Altınok, 2012: ss.77-78). Neoliberal söylemler, mevcut

toplumsal düzenin sorgulanmasının yanlış olacağını, dolayısıyla geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin de gerekli olduğunu vurgulamıştır (Topcuoğlu, 2016: ss.9-11). Fakat 1950'lerden 1980'lere kadar kırsal alanlardan kentlere doğru yaşanan yoğun göçlerle kentlerin nüfusu artmış, büyük çapta yaşanan işsizlik, yoksulluk gibi dezavantajlı durumlardan en çok etkilenenler yine kadınlar olmuştur. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin hem toplum hem yasalar yoluyla meşrulaştırılması, artık kadının toplumsal konumunun sorgulanmasını zaruri hale getirmiştir.

1980'lerle birlikte Türkiye'de kadın haklarını uluslararası standartlara göre yeniden biçimlendirmek, bu konudaki bireysel ve toplumsal farkındalığı artırmak amacıyla akademik çevrelerce özellikle sosyal politikalar üzerine sorgulayıcı bilimsel araştırmalar yoğunlaşmıştır. Bu araştırmaları yapan bilim insanlarının, neoliberal politikalarından toplumsal sınıfların nasıl etkilendiğini irdelerken bu etkilerin toplumsal cinsiyet temelinde nasıl değiştiğini sorgulamamışlardır. Çünkü sosyal politika teorileri ve uygulamalarında kadının ait olduğu eviçi ortamda bulunması ve korunması anlayışı, neredeyse hiçbir toplumda genel olarak değiştirilmesi çok istenen bir nitelikte görülmemiştir.

Dünya genelinde sosyal politika uygulamaları, toplumsal hareketlerden ve beraberinde gelişen modern düşünsel-kuramsal akımlardan etkilenmiştir. 1789'da Fransa'da kadınların siyasal haklarına vurgu yapan I. Dalga feminist kadın hareketinin ardından II. Dalga Feminizmi, 1960'larda Amerika ve Avrupa'da etkili olmuş, küreselleşme ve gelişen kitle iletişim teknolojisiyle birlikte 1980'lerde Türkiye'yi etkisi altına almıştır. Daha çok eğitilmiş kesimdeki kadınları etkileyen bu kadın hareketi, Cumhuriyet'in yarım yüzyıldır içselleştirdiği toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımı ve ataerkil toplum düzeni gibi pek çok konuyu tartışmaya açmıştır. Bu dönemde, toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının kanunlarda olduğu gibi kamusal, sosyal yaşantıda ilerlemediği eleştirisi yapılmıştır. Feminist hareket, farkındalık yaratarak, eşitlik bilincini artırmak için kadınları, tepkilerini açıkça göstermeye çağırmış, Türkiye'de sivil toplum aktivizminin ilk örnekleri olmuştur. 1990'larda feminist kadın hareketleri öncülüğünde sokak gösterileri, oturma eylemleri, toplumsal kampanyalar düzenlenmiş ve eviçi şiddet, cinsel taciz, bekaret testi gibi hak ihlalleri protesto edilmiştir. Bu dönemdeki Medeni Hukuk ve Ceza Hukuku'ndaki düzenlemelerin birçoğu, toplumsal cinsiyet rollerini onaylayıp yeniden ürettiği gerekçesiyle feministler tarafından çokça eleştirilmiştir. (Acar ve Altınok, 2012: ss.81-82).

Toplumun geleneksel kabullerinin yasalar yoluyla nasıl meşrulaştırıldığını görmek adına 1971 tarihli İş Kanunu'na bakmak yeterli olacaktır. İş Kanunu'ndaki "evlenen kadınların kıdem tazminatını alarak işten çıkabilmelerine olanak tanıyan düzenleme", temelde ev dışında ücretli bir işte çalışan kadınların evlenmeleri halinde çalışmaktan vazgeçip evlerine çekilmelerine olumlu

bakan bir toplumsal kabule dayanmaktadır (Ecevit, 2012: s.15). Aynı İş Kanunu, evli kadınların eşlerinden izin almak koşuluyla bir işte çalışabilmelerine olanak tanımış, 300 ve üzerinde kadın çalışanı olmayan iş yerlerinin emzirme ve bakım odası bulundurma zorunluluğunun olmadığı hükmü getirilmiştir (Dedeoğlu, 2015: s.264).

Yapılan düzenlemelere bakıldığında esas hedeflenenin, kadını iş yaşamının dışına iterek sadece anne ve eş olma gibi eviçi rollere mecbur bırakmak olduğu söylenebilir. Devlet, kanunlarda yaptıkları bu gibi düzenlemelerle toplumu bir bakıma teyit etmekte, kadına toplumsal olarak layık görülen tek yerin aile içi olduğu düşüncesi, yasal olarak da meşrulaştırılmaktadır. Sonuçta kadınların sosyal yaşamında karşılaştığı dezavantajlı durumlar yasalar aracılığıyla da onaylanmakta, erkeklerle aralarındaki farkların normalliğine vurgu yapılarak eşitsizlik, devlet-toplum işbirliğiyle derinleştirilmektedir.

BM tarafından 1979’da düzenlenen CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi) Sözleşmesi’yle birlikte dünyada kadın hareketleri yükselme eğilimine girmiş, böylece 1990’larda kadın hakları ve kadın sorunları, daha çok uluslararası kuruluşlara üyelik ve uluslararası sözleşmeler ışığında tartışılır hale gelmiştir (Dedeoğlu, 2012: s.217). Türkiye, 1985 yılında CEDAW’ı kabul ettikten sonra 1987’de kadın konusuna odaklanan ilk resmî kurum olan Devlet Planlama Teşkilatı’na bağlı “Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu”nu kurmuştur. 1989 yılında Çalışma Bakanlığı’na bağlı bir “kadın birimi” kurulmuş, yine aynı yıl İstanbul Üniversitesi bünyesinde ilk “Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi” oluşturulmuştur. En önemli adımlardan biri 1990 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün (KSGM) kurulmasıdır. KSGM’nin görevi kadına karşı ayrımcılığı önlemek, kadın haklarını korumak, geliştirmek, kadınların başta işgücü sahası olmak üzere toplumsal yaşamın her alanındaki hak ve fırsatlara eşit olarak erişimlerini sağlamaktır (KSGM, 2019; Kadın ve Demokrasi Derneği, 2019).

Sonuçta kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik ne tür politikaların gerçekleştirilebileceği konusu, 1990’lı yıllarla önemli hale gelmiştir. Türkiye’de bu konu üzerine yapılan araştırmalar ve feminist hareketler, çok etkili ve belirleyici olmasa da Avrupa Birliği’ne uyum süreci kapsamında gerçekleştirilen yeni anayasal değişikliklerle birlikte çok sayıda uygulama devreye sokulmuştur.

Kadının Aile İçinde Değişen Konumu ve Sosyal Yardım Politikaları

Türkiye’nin refah rejimi, kadının anne ve eş; erkeğin de aile reisliği rollerine sahip olduğu ailenin kutsallığı üzerinden okunmaktadır. 2000’li yıllara girildiğinde umut verici yeni gelişmeler

yaşanmıştır. 1982 Anayasası'nın 17. ve 41. Maddelerinde kadın ve erkek arasında eşitlik sağlamak için düzenlenen 'Aile, Türk toplumumuzun temel taşıdır' ibaresine 2001 yılında 've eşler arasında eşitliğe dayanır' ibaresinin eklenmesi bu duruma örnek verilebilir (KSGM, 2019a: s.3; Demir, 2011: s.33).

1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren Yeni Medeni Kanun'la birlikte kadının erkekle eşit haklara sahip olduğu Anayasa'da resmiyet kazanmıştır. Daha önceki Medeni Kanun'da kadınlara karşı ayrımcılığı destekleyen 'aile reisi kocadır' ifadesi kaldırılmış, yerine 'evlilik birliğini eşler beraber yönetirler' hükmü getirilmiştir. Kadının bir işte çalışmak için eşinden izin alma zorunluluğu kaldırılmıştır. Yine eşlerin eşit hak ve sorumluluklarının güvence altına alınması, evlilik süresince edinilmiş malların eşit paylaşılması, boşanırken anlaşmazlık durumunda çocuğun velayetinin tarafların ortak kullanımı, evlilik dışı doğan çocuğun velayetinin anneye verilmesi gibi konularda yeni düzenlemeler Yeni Medeni Kanun'la getirilmiştir (Türk Medeni Kanunu, 2001).

9 Ocak 2003 tarihinde "Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun" kabul edilerek hem Aile Hukukunu ilgilendiren hem "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun"un uygulanmasından doğan davalara Aile Mahkemeleri bakmaya başlamıştır (KSGM, 2019a: ss.5-6; Dedeoğlu, 2009: s.48). Fakat bu düzenlemelerin, aile içinde yaşanan özel durumların içeriğine göre başta kadın olmak üzere iki tarafı da mağdur etmeyecek ek düzenlemeler gerektirdiği açıktır.

Kadın bir yandan aile içindeki rolleri bağlamında yüceltilirken diğer yandan sosyal devlet ile ilişkilendirilmektedir. Ailenin kutsallığı düşüncesine dayanan sosyal devlet, aileyi bakımın temel birimi varsayarak, kadınları bakımdan sorumlu kişiler ilan etmekte ve sorumluluklarının bir kısmını kadına yüklemektedir. Yine bu sistemin sağladığı fayda ve hizmetlerin birincil alıcıları olarak kadınlar tercih edilmektedir (Bourdieu, 2014: s.112). Sosyal bakıma ilişkin politika ve uygulamalarda kadınlar, gerçekten muhtaç konumundadırlar. 2004 yılından itibaren verilen "Şartlı Nakit Transferi" (ŞNT) gibi yoksulluğu azaltmaya yönelik formel destekler özellikle kadınlara sunulmuştur.

Valilikler, belediyeler, vakıflar, gönüllü yardım kuruluşları ve hayırsever bireylerin düzenli periyotlarla yaptıkları yardımların hedefinde en çok kadınlar vardır. Tüm bunlar, aslında Türkiye'nin kadınların vatandaşlık statülerinin "sosyal yardımlar" üzerinden temellendirildiği, vatandaşa karşı sorumluluğun gönüllü/hayırsever kişi ve kuruluşlarca hizmete dönüştürüldüğü bir refah devleti haline geldiğini kanıtlar niteliktedir (Buğra, 2012: s.63). Dolayısıyla bugün artık

Türkiye’de eğitim, istihdam alanlarındaki politikalardan çok yardım, dağıtım hizmetleriyle gündeme gelen sosyal politikalardan bahsedilmektedir.

2015 yılında hayata geçirilen çalışan kadına yönelik sosyal yardım bağlamında, 3-6 yaş arası çocuğu olan çalışan kadınlara ayda 300 TL kreş yardımı, 3 yaşına kadar olan bebeklere bez ve mama yardımı verilmektedir. 15 Mayıs 2015 tarihi itibarıyla doğan her çocuk için devlet, doğum yapan anneye ilk çocuk için 300 TL, ikinci çocuk için 400 TL, üçüncü ve sonrasında doğacak her çocuk için 600 TL ödeme yapmaktadır. Bu yardımdan faydalanmak isteyen anneler, “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSŞB) İl Müdürlükleri”ne başvuru yapabilmektedir (AÇSŞB, 2019a). Fakat doğum yardımı tutarlarının 2015 yılından bugüne enflasyona göre düzenlenmeden aynı kalması, yapılan yardımların ihtiyaçları karşılama noktasında fayda sağlamadığını düşündürmektedir.

AB uyum sürecindeki bir ülke olarak bakıldığında Türkiye’deki sosyal devlet harcamalarının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Özellikle kreş, gündüz bakım evi gibi sosyal bakım harcamalarındaki yetersizlikler düşünüldüğünde sosyal devletin bir gereği olan ihtiyaçların karşılanması sorumluluğunun hayırsever kuruluşlarla birlikte aileye ve kadına yüklendiği görülmektedir. Bunun yanında toplumda genellikle dezavantajlı bir konumda bulunan kadınların sağlık, yaşlılık, dulluk yardımlarına erişimde sahip oldukları avantajları eşitlik söylemini gerekçe göstererek ortadan kaldıran değişiklikler, onların da emek piyasasına artık erkeklerle eşit koşullarda katılmasının beklendiğine işaret etmiştir (Buğra, 2012: s.62). Sonuçta ailenin kutsallığı düşüncesine dayanan yeni sistem, aileyi bakımın temel birimi olarak varsayarak, kadınları bakımdan sorumlu kişiler ilan etmekte, bu da eviçi ortamından çıkamayan kadının emek piyasasına katılım oranını düşürmektedir.

Çalışma Hayatında Kadın İstihdamına Yönelik Politikaları

Emek piyasası, Batı Avrupa’da toplumsal cinsiyet algısının en erken dahil olduğu sosyal politika alanlarıdır. Çalışma hayatındaki eşitsizliklerin kadın temelinde incelenmesi, diğer sosyal politika alanlarından önce gerçekleşmiş ve uluslararası sözleşmelerde öncelikli olarak tartışılmıştır. Türkiye’de istihdam politikaları, 2000’li yıllarla birlikte dikkat çekici olmuştur. “Çünkü Cumhuriyet’in kuruluşundan 2000’li yıllara gelene kadar eğitim ve kalkınma politikalarının istihdam sorununu çözeceği varsayılmış fakat beklenildiği gibi olmamıştır” (Dedeoğlu, 2015: s.263).

Eğitim ve kalkınmanın tek başına istihdamı etkileyemeyeceği gerçeği, ILO'nun 2016 yılında yayımladığı “Çalışma Yaşamında Kadınlar: Eğilimler” adlı raporunda da açıkça görölmektedir. Rapor, son yirmi yıl içinde kadınların, eğitimi alanında sağlanan önemli ilerlemelerin, çalışma yaşamındaki konumlarına aynı oranlarda yansımadığını göstermektedir. ILO bu raporla, 178 ölkedeki verileri incelemiş, küresel işgücü piyasasının bütününde kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliğin sürdüğü sonucuna varmıştır (ILO, 2016). Kadınların aile yaşantısındaki rolleri ile sürekli ilişkilendirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği söylemlerinde yeterince samimi olunmaması, sosyal politikaların kadın istihdamını artırma potansiyelini daha da düşürmektedir.

Tablo 2. Çalışma Hayatında Cinsiyet Ayrımcılığı İle İlgili BM ve ILO Sözleşmeleri

Konu	Onay	Türkiye Onayı
Zorla Çalıştırma- ILO	1930	1938
Maden Ocakları ve Yer Altı İşlerinde Kadınların Çalıştırılmaması – ILO	1935	1937
Eşit İşe Eşit Ücret – ILO	1951	1966
Zorla Çalıştırmaların Kaldırılması – ILO	1957	1960
İstihdam ve İşte Ayrımcılığın Engellenmesi – ILO	1958	1967
Muamele Eşitliği – ILO	1962	1973
İstihdam Politikası – ILO	1964	1977
CEDAW – BM	1979	1985-Çekinceli Kabul 1999-Tamamen Kabul
Aile Sorumluluğu Olan İşçiler – ILO	1981	Onaylanmadı
Kısmi Süreli Çalışma – ILO	1994	Onaylanmadı
Ev Eksenli Çalışma – ILO	1996	Onaylanmadı
Anneliğin Korunması – ILO	2000	Onaylanmadı
CEDAW Ek İhtiyatı Protokol – BM Ek Protokol	2002	2002

Kaynak: Bu tablo, “Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2014: ss.19-21” ve “Alper ve Tokol, 2014: s.314” kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tabloda göröldüğu gibi Türkiye, BM ve ILO Sözleşmelerini 10 yıl gecikmeli kabul ederek yürürlüğe koymuş, son düzenlenen birçok sözleşmeyi de henüz kabul etmemiştir. Bu da çalışma yaşamındaki kadına yönelik eşitlikçi politikaları geciktirmektedir. Türkiye, bu yüzden kadın istihdamı noktasında AB ölkelerinin gerisinde kalmaktadır. AB ölkelerini yakalamak, toplumsal cinsiyet eşitliğini çalışma yaşamında sistemli bir şekilde tesis etmek amacıyla Türkiye’de AB uyum süreci kapsamında yapılan düzenlemeler, 2000’li yıllarda daha etkin hale gelmiştir. 2003 yılında yürürlüğe giren 4857 sayılı İş Kanunu’nun hazırlanmasında AB direktiflerine uyum

sağlanmaya çalışılmıştır. 1982 Anayasası'nın; “herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir” şeklindeki 10. maddesine 2004 yılında; “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçirilmesini sağlamakla yükümlüdür” şeklinde bir ilave yapılmıştır (Dedeoğlu, 2009: ss.48-49). Bu kanunun ilgili maddesinde cinsiyete dayalı ayrımcılık yasaklanmış, eşit işe eşit ücret ilkesi benimsenmiştir. Başta çalışma hayatı olmak üzere sosyal hayatın bütününde kadına yönelik ayrımcılığı ortadan kaldırmak amacıyla “eşit davranma ilkesi” resmî olarak güvence altına alınmış, 2010 yılındaki düzenlemeyle pozitif ayrımcılığın önüne geçmek için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamayacağı vurgulanmıştır. Bu düzenlemeler, AB'nin 2010 tarihli “Türkiye İlerleme Raporu”nda olumlu bir gelişme olarak nitelendirilmiştir (Balci, 2017: s.1264).

4857 İş Kanunu'nun 50. Maddesinde: “Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlarla bedenî, ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar” ifadesine yer verilmiştir (İş Kanunu, 2003). Yalnızca bu ifadeden yola çıkıldığında kadının, yasalarla dezavantajlı bir grup içine alındığı ve sırf kadın olduğu gerekçesiyle korunmaya muhtaç olduğunun vurgulandığı görülmektedir. Bu nedenle kadının iş yerinde birlikte çalıştığı erkek çalışanlar tarafından ikincil konuma getirilmesi, zamanla hem kadınların hem toplumun son derece normal karşıladığı bir duruma dönüşmektedir.

Kadınların özellikle eviçi emeğinin parasal bir karşılığının bulunmaması, kadın için kendi emeğini de değersizleştirmektedir. Sonuçta çalışma hayatında bu durum, erkek emeğinin yanında kadın emeğini görünmez kılmaktadır (Alper ve Tokol, 2014: s.304). Tüm bu süreçlerde fiziksel ve psikolojik olarak çok fazla yıpranan kadının işgücüne katılım oranı da düşmektedir. Kadın erkek eşitliği ve kadın istihdam oranlarının artırılacağı söylemleriyle kadınların kötü çalışma koşullarının sadece üzeri örtülmektedir.

Aile ve eviçi ile özdeşleştirilen kadının çalışma hayatı da eğitim, bakım, hizmet sektörleri kapsamındaki evcil sayılan işlerden oluşmaktadır. Erkeklerin yoğun olduğu sektörlerdeki kadınların “işe kabul” ve “görevde yükselme” süreçleriyle ilgili özel durumlara yönelik bilgi verilmemekte, ucu açık ifadeler kullanıldığı bilinmektedir. İş Kanunu'nda da net ifadeler bulunmadığı için işverenler, çeşitli gerekçeler göstererek işe alımlarda terfilerde daha çok erkekleri tercih etmektedir (Balci, 2017: s.1275). Sosyal devlet ve bürokratik alan içerisinde erkeğe oranla daha güvencesiz işlerde çalıştırılan kadınlar, herhangi bir ekonomik kriz anında yine serbest piyasa ekonomisinin işsiz bıraktığı ilk kurbanlar olmaktadır (Bourdieu, 2014: ss.116-119). Bu nedenle kadınların haklarını korumak için İş Kanunu'ndaki ayrımcılık yasağının ve yaptırımının özel

durumları kapsayacak şekilde değiştirilmesi, uygulamadaki sorunları azaltmak ve AB uyum süreci açısından önemlidir.

2006 yılında Türkiye'deki kadın örgütleri, ortak bir bildiri yayınlayarak kadın emeğinin piyasa kurbanı olmaması için hükümetin ve özel girişimin kadın istihdamı sorunu üzerine birlikte eğilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Aynı yıl düzenlenen Kadın İstihdamı Zirvesi'nde düşük kadın istihdamı toplumsal bir sorun olarak tanımlanmış, istihdamı artırmak için vergi indirimleri, kadınlara özel eğitim ve meslek edindirme kursları, özel istihdam büroları, esnek, güvenceli çalışma biçimlerinin geliştirilmesi vurgulanmıştır (Dedeoğlu, 2015: s.265). Fakat sorunu çözmek adına atılan adımlar, planlanan politikalar, kadın istihdam oranlarını düşürecek sonuçlar doğurmuştur.

TÜİK 2019 yılı verilerine bakıldığında kadınların çalışma hayatına katılım oranı, %35 iken erkeklerde %73,2; kadınlarda istihdam oranı %29 iken erkeklerde %64,2'dir. İstihdam edilen kadınların %45'inin herhangi bir sosyal güvencesi yoktur. %56,4 oranındaki kadın, ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Üniversite mezunu kadınların %20'si işsizlikle mücadele ederken bu oran erkeklerde %11,2'dir (TÜİK, 2019). Burada TÜİK verileri, aslında kadınların emek piyasasında maruz kaldıkları toplumsal cinsiyet eşitliği ihlallerinin somut kanıtı niteliğindedir. Tüm bu süreçler yalnızca kadına zarar vermemektedir, toplumda da ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi pek çok soruna neden olmaktadır.

Ülkede kalkınmayı sağlayabilmek için ülke nüfusunun yarısını oluşturan kadınlara üretim süreçlerinde etkin rol vererek istihdam etmek gerekmektedir. Çünkü kadınların işgücüne kazandırılmasındaki sadece %5'lik bir artışın bile yoksulluğu %15 oranında azaltacağı tahmin edilmektedir (Balci, 2017: ss.1264-1266). Kadınların çalışması aynı zamanda, eşit vatandaşlık, insan hakları ve demokrasinin gelişimine katkıda bulunarak siyasal alanda da olumlu sonuçlar doğuracaktır. Dolayısıyla toplum ve devleti içine alacak bir zihniyet değişimi şarttır. Aksi takdirde kadınlara yönelik dışlamanın devam edeceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Çalışan Kadına Yönelik Sosyal Güvenlik Politikaları

Değişen ekonomi politikalarıyla 1980 sonrası dönemde çalışma hayatında yaşanan esnek, kayıt dışı istihdamın artması, çalışma sürelerinin uzaması, ücretlerin düşmesi, çalışan yoksulların, zorunlu göç ile bağlantılı olarak sosyal dışlanmanın artması gibi büyük dönüşümler, kadınların üstlenmek zorunda kaldığı bakım yükünü ve kadın yoksulluğunu artırmıştır (Altuntaş, 2016: ss.84-

85). Bu nedenlerle dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kadın istihdamının yanında sosyal güvenlik uygulamalarıyla istihdam edilen kadınların haklarının korunması da çok önemlidir.

İş yaşamında çalışan kadını korumak amacıyla özellikle hamilelik öncesi ve sonrası dönemde hem anneye hem çocuğa destek olmak için birtakım düzenlemeler yapılmıştır. AB’nin Hamile, Loğusa ve Emziren Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliğini Geliştirmeyi Teşvik Eden Önlemlerin Getirilmesi ile İlgili Direktifi doğrultusunda gebe ve emziren kadınlarla, gece postalarında çalıştırılan kadınların çalışma koşullarına ilişkin yönetmelikler, 1992 yılındaki düzenlemeyle onaylanmıştır (Alper ve Tokol, 2014: s.315).

Diğer taraftan Türkiye’de 2011’de yürürlüğe giren 6111 sayılı Kanun’la da kadın çalışanlar doğumdan önce 8 ve doğumdan sonra 8 hafta olmak üzere toplam 16 haftalık ücretli doğum izni ve kamu sektöründe bir yıl, özel sektörde altı aylık ücretsiz izin kullanabilmektedirler (KSGM, 2019a: s.7). Daha önceki yıllarda KSGM tarafından taslak olarak Meclis’e sunulan birçok Avrupa ülkesinde doğum sonrası süreçte çalışan annenin yanında çalışan babaya da verilen toplam bir yıl olması öngörülen “ebeveyn izni”ne ilişkin yasa tasarısı çok geçmeden geri çekilmiştir (Dedeoğlu, 2009: s.52). 2015 yılında İş Sağlığı ve Güvenliği ile ilgili bir düzenlemeyle eşi doğum yapan işçiye 5 günlük ‘babalık izni’ hakkı verilmiştir (KSGM, 2019a: s.8).

Kadının çalışma hayatındaki haklarının güvenceye alındığını gösteren pek çok yasal düzenleme, aslında kadının iş hayatından uzak tutulabilmesi gibi olumsuz sonuçlar da doğurmaktadır. Doğum ve sonrasında izin hakkının sadece kadına verilmesi, işverenlerin kadın yerine erkek personel çalıştırmayı tercih etmelerine neden olabilmektedir. Çünkü kadınlara yönelik hamilelik, doğum izni, çocuk emzirme süreleri gibi kadını korumaya yönelik yasal düzenlemeler, işverenin bakış açısıyla maddi olarak iş ve para kaybı olarak görülmektedir. 2008 yılında yürürlüğe konulan SSGSS (Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası) yasası ile birlikte, emeklilik yaşı, prim ödeme gün sayısı da kademeli olarak yükseltilmiş, bu süre erkekler ve kadınlar için eşitlenmiştir. Yasanın geçtiği 1 Ekim 2008 tarihinden sonra doğan kız çocukları için ebeveynlerinin sağlık sigortasından yararlanma hakkı en fazla 25 yaşla sınırlandırılmıştır (Altuntaş, 2016: s.84). Böylece ev dışındaki çalışma hayatının yanında evdeki yoğunluğu, bakım yükü olan ve zaten dezavantajlı grup kapsamında değerlendirilen kadınlar, devlet eliyle daha fazla dezavantaja maruz bırakılmaktadır.

Türkiye’de Kadına Karşı Değişen Sosyal Politika Yaklaşımı

2002 yılı seçimlerinin hemen sonrasında AB uyum süreci kapsamında kadınlara yönelik bir dizi olumlu düzenlemeye imza atılmıştır. Fakat bugün aktif sosyal politikalar yerine kadının sağlıklı

nesillerin yetişmesine katkı sağlayan annelik gibi aile içi rolleriyle yüceltildiği daha muhafazakâr bir sosyal politika yaklaşımından bahsedilmektedir. Bu noktada İslam esaslarına uygun bir yaklaşımın öne çıktığı söylenebilir: “İslâm aileyi; hem kişinin huzur bulduğu bir ortam, hem neslin devamı için bir vesile, hem mümini günah saydığı çeşitli kötülüklerden alıkoyan bir vasıta olarak değerlendirmiş, büyük önem vermiştir” (Yazıcı, 2007: s.3).

Türkiye’de ekonomik ve siyasi serbestleşmeyle artan muhafazakarlığın uyumlu bir birliktelik içinde olduğunu ifade eden Ecevit (2012: s.24), bu durumun kadınların eğitim, istihdam, sağlık, sosyal güvenlik gibi alanlardaki sosyal haklarını büyük oranda kısıtlayan politikalar, uygulamalar doğurduğunu söylemektedir. Geleneklerin önemine vurgu yapan muhafazakâr bakış açısı, kadın erkek eşitliğini yeniden tartışmaya açmaktadır. Bu anlamda “Cumhuriyetçi toplumsal cinsiyet eşitliği” ile muhafazakâr toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını karşılaştırmak farkındalık açısından önemlidir.

Tablo 3. 2000’li Yıllarda Türkiye’de Kadınlara Yönelik Yasal Düzenlemeler

İç Hukuka İlişkin Düzenlemeler	Yürürlük Tarihi
4857 Sayılı İş Kanunu	2003
Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik	2004
Kadın İşçilerin Gece Çalıştırılma Koşulları Hakkında Yönetmelik	2004
2004/7 Sayılı Başbakanlık Genelgesi (personel temininde eşitlik ilkesine uygun hareket edilmesi hakkında)	2004
5393 Sayılı Belediye Kanunu (kadın ve çocuklara sığınma evi açılmasını zorunlu hale getirilmesi hakkında)	2005
2006/17 Sayılı Başbakanlık Genelgesi (çocuk ve kadınlara yönelik şiddet hareketleriyle töre ve namus cinayetlerinin önlenmesi için alınacak tedbirler hakkında)	2006
5840 Sayılı Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu	2009
Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliği (kadınların hangi şartlar sağlanırsa bu tip işlerde çalıştırılabileceği ayrıntılı olarak bu yönetmelikte belirtilmiştir)	2010
2010/14 Sayılı Başbakanlık Genelgesi (kadın istihdamının artırılması ve fırsat eşitliğinin sağlanması hakkında)	2010
6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun	2012
Kadın Konuquevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik	2013
2014/5 Sayılı Başbakanlık Genelgesi/Alo 183 Çağrı Merkezi Hizmetleri	2014

Kaynak: Bu tablo, Aile, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na ait resmî web sayfasındaki bilgilerle oluşturulmuştur (AÇSHB, 2019).

Devlet bünyesinde “sosyal hizmetler ve koruma” hizmetleriyle sosyal yardım hizmetlerinin birleştirilmesi neticesinde yalnızca ihtiyaç sahibi çocukların değil bütün çocukların haklarını korumak ve düzenlemek amacı taşıyan önceki adı “Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı” olan bakanlık, 2011 yılı itibariyle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na dönüştürülmüştür. Aile Bakanlığı’nın da Temmuz 2018’de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’yla birleştirilmesi, ‘kadın’ konusuna özel olarak eğilen toplumsal cinsiyet eşitliği noktasında gelişmeleri yakından takip eden devlet yetkililerinin artık bu yaklaşımlarından iyice uzaklaşacağı konusunda ipuçları vermektedir.

Bugün, kadına yönelik toplumsal cinsiyet ayrımcılığının gelmiş olduğu son nokta şiddet olayları üzerinden okunmaktadır. Erkek, kendini üstün gördüğü kadına istediğini yapma hakkına sahip olduğunu düşünerek şiddete başvurmaktadır. Eşinden, sevgilisinden şiddet gördüğü gerekçesiyle güvenlik güçlerine başvuran kadın, ilk olarak ailenin kutsallığı, ilişkinin mahremiyeti gerekçesiyle eşiyse veya sevgilisiyle barıştırılmaya çalışılmakta; sonraki süreçlerde şiddetin tüm biçimlerine maruz kalmaya devam etmektedir. Şiddet unsurunun medyada sürekli olarak sunulması, normleştirilmesi erkek şiddetini toplumda daha meşru hale getirmektedir. Son zamanlarda erkek şiddeti, kadın cinayetlerine ve cinsel istismar vakalarına dönüşmektedir. Yargılama sürecinde zanlının öldürdüğü eşiyse veya istismarda bulunduğu kadınla ilgili mahkemeye sunduğu gerekçeler, genellikle suçu işlemede tahrik unsuru sayılarak haklı bulunmakta, cezalarda indirime gidilmektedir.

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu’nun (KCDP) 2011 yılı verilerine bakıldığında Türkiye’de 2002-2011 yılları arasında yaklaşık 4410 kadın boşanmak üzere oldukları veya boşandıkları eşleri, sevgilileri tarafından veya töre gerekçesiyle ailedeki erkekler tarafından öldürülmüşlerdir. Yine KCDP verilerine göre 2011-2018 yılları arasında öldürülen kadın sayısı 2342’dir (KCDP, 2019). İçişleri Bakanlığı’nın verilerine göre sadece 2016-2018 yılları arasında polis ve jandarma kayıtlarına geçen öldürülmüş kadın sayısı 938’dir (Taştan ve Yıldız, 2019, s.2). Türkiye’de kadına yönelik artan erkek şiddetiyle mücadelede yeterli bütçenin ayrılmaması, yasalardaki hukuki boşlukların göz ardı edilmesi gibi somut göstergelerin, muhafazakâr yaklaşımın ürünleri olduğu söylenebilir. Boşanmaların önüne geçmek için hangi şartta olursa olsun sorunların ilk olarak aile içerisinde çözülmesi gerektiği inancını destekleyen çoğu düzenleme ve uygulama, “ailenin korunması” olgusunun genel olarak yanlış anlaşıldığını göstermektedir.

Sonuç

Kadın ve erkek arasında yüzyıllardır süregelen cinsiyetçi ayrıştırma, bugün hala tartışılan, değiştirmek için çaba sarfedilen ataerkil aile ve toplum yapısının dayanak noktasıdır. Toplumsal cinsiyet rolleriyle kadına zayıf ve eksik olduğu bu nedenle güçlü ve tam olan erkeğin gerisinde olması gerektiği öğretilmektedir. Mevcut durumu tek başına değiştirmekte yetersiz olduğuna inandırılan kadın, tam anlamıyla öğrenilmiş çaresizlik yaşamaktadır. Böylece toplumda ailenin, dolayısıyla neslin taşıyıcısı olan kadın, yaşadığı tüm bu tecrübelerini aktararak eşitsizliğin yeniden üretilmesi sürecinde etkin rol oynamaktadır. Fakat kadın, tüm bu süreçlerde fiziksel ve psikolojik olarak yıpranmakta, gerçekten güçsüz bırakılmaktadır.

Toplumda yardım edilerek destek olunması gereken güçsüz bir nesne olarak görülen kadın, küresel birlikteliklerin toplumsal yansımalarıyla birlikte artık kalkınmanın temel bir öznesi haline gelmektedir. 20. yüzyıl, kadının insan hakları çalışmalarının en yoğun olduğu, toplumsal cinsiyet eşitliği anlamında farkındalık yaratılan ve toplumların genel kabullerinin sarsılmaya başladığı bir zaman dilimi olmuştur. Tüm bu uluslararası düzenlemelere rağmen bugün aralarında Türkiye'nin de bulunduğu neredeyse hiçbir toplumda kadının insan hakları erkeğe tanınan haklarla aynı karakterde ve yoğunlukta olamamıştır. İnsan hakları bağlamında tüm dünyadaki kadınlara yönelik gerçekleştirilen uluslararası düzenlemeler, değişen kadın algısı, farklı toplumlardaki kadın sorununu çözme noktasında tek başına yeterli değildir. Bu düzenlemelerin sosyal yaşamın rutinine eklenerek tüm insanlığı silsileler halinde sorunu çözen ellere dönüştürmesi gerekmektedir. Bu aşamada hükümetlere düşen görev, kadın haklarının iyileştirilmesine yönelik özendirici sosyal politika faaliyetleri yürüterek toplumun ataerkil bakış açısını en azından törpülemektir.

Türkiye, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak, kadın haklarını iyileştirmek adına imzalanan uluslararası sözleşmeleri gecikmeli olarak kabul etse de yasal uygulamalar noktasında önemli adımlar atmıştır. Fakat devletin kadınıla özdeşleştirilen “sosyal devlet” olma özelliğinin kapsam ve içerik anlamında değişmesiyle birlikte kadına yönelik yasal düzenlemeler, sosyal politikalarla uygulamaya dönüştürülme sürecinde beklentileri karşılayamamaktadır.

İnsan hakları ve cinsiyet eşitliği bağlamında ele alınan sosyal politikalar, Türkiye’de kadının karşılaştığı sosyal sorunları çözmekten uzaktır. Anayasada kadının korunmaya muhtaç olduğu vurgulanarak dezavantajları normalleştirilmekte ve kadın, çalışma yaşamının dışına itilmektedir. Son zamanlarda kadının değil ailenin önemini vurgulayan ifadelerin arttığı bilinmektedir. Kadın, bilim, sanat, siyasette yaptığı işlerle kazandığı başarılarla yüceltilmek yerine aile ve eviçi ile sınırlandırılmakta, hala yalnızca sağlıklı nesillerin taşıyıcısı kimliğiyle anılmaktadır.

İnsan hakları ölçeğinde 18. yüzyıldan beri devam eden kadınların siyasal alanlardaki haklarına kavuşturulma mücadelesi, 21.yüzyılda hala kazanılmış değildir. Kadın haklarını savunanların erkekler olduğu bir toplumsal düzende cinsiyet eşitliğinden bahsetmek, samimi olmayacaktır. Bu nedenle siyasette kadınlara üreten, planlayan, geliştiren karakterler olarak yüksek temsil gücü verilmeli, kadın hakları artık sahiplerinin elinde işlenerek hayat bulmalıdır.

TÜİK verilerinde “ücretsiz aile işçisi”, toplumda “ev hanımı” olarak adlandırılan kadınları istihdam etmeye yönelik yarı zamanlı iş sahalarnın artırılması gerekmektedir. Böylece kadının parasal karşılığını aldığı emeğinin farkına varması, kendini bir birey olarak keşfetmesi mümkün olacaktır. Yardım ve dağıtım politikalarıyla kadın maddi olarak güçlendirilmemekte aksine toplumun kadının eksikliğine yetersizliğine yönelik algısı pekiştirilmektedir.

Türkiye’de ekonominin kalkındırılmasında erkekler kadar payı olabilecek kadına Türkiye’nin her bölgesini kapsayacak şekilde eğitimde fırsat eşitliğinin tanınması, istihdam politikalarında erkeklerle eşit hakların sunulması, kadının toplumun tüm alanlarında katkıda bulunabilen özgür bireylere dönüştürülmesi, dezavantajlarından arındırılması gerekmektedir. Kadının birey olduğu hem kadına hem de topluma hatırlatılmalıdır. Aksi takdirde bugün, ‘güçlü aile, güçlü toplum’ sloganıyla kadını aile içindeki konumuyla yücelten Türkiye, çalışma hayatından gittikçe soyutlanan, işgücü piyasasına düşük katılım sağlayan, şiddet gören, karar verme hürriyetleri ataerki tarafından kısıtlanan erkeklerle yalnızca formel olarak eşit haklara sahip olan kadınlara yönelik uyguladığı sosyal politikaları şimdi ve gelecekte uluslararası platformlarda dillendirmekte zorlanacaktır.

Kaynakça

Acar, F.; Altınok, G. (2012). “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Taleplerini Anlamak: Türkiye’de Kadın Hareketinin Temelleri ve Sınırları”, Saniye Dedeoğlu; Adem Yavuz Elveren (Ed.), *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın* içinde (s.71-100), İstanbul: İletişim Yayınları.

AÇSHB (2019). *Mevzuat*, Erişim tarihi: 05.02.2019
<https://kms.kaysis.gov.tr/Home/kurum/24304011>

AÇSHB (2019a). *Doğum Yardımı*, (Erişim tarihi: 05.02.2019)
<https://ailevecalisma.gov.tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/dogum-yardimi/>

Alcock, P. vd. (2011). *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Alper, Y.; Tokol, A. (2014). *Sosyal Politika*. Bursa: Dora Yayıncılık.

- Altuntaş, B. (2016). *Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Politika*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Ankara Barosu (2018), “8 Mart Kadın Özel Sayısı”, *Hukuk Gündemi Dergisi*. Ankara, Mart Sayısı.
- Ankara Barosu Başkanlığı (2012). *Kadın Haklarına İlişkin Uluslararası Hukuk Düzenlemeleri*. Ayşegül Güngör (Ed.). Ankara: Ankara Barosu Başkanlığı Yayınları.
- Aytaç, K. (1984). *Gazi Mustafa Kemal Atatürk- Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Balcı, Ş. G. (2017). “Koruma mı Dışlama mı? Çalışma Mevzuatımızda Kadını Koruyucu Kimi Düzenlemelerin Kadın İstihdamı ve AB Normları Açısından Değerlendirilmesi”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı: 3, ss.1263-1298.
- Berktaş, F. (2004). “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, *İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi Sivil Toplum ve Konferans Yazıları*, No: 7.
- BM (1949). *İnsan Hakları Evrensel Beyanname*.
- BM (1979). *CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)*.
- Bourdieu, P. (2014). *Eril Tabakçılık*, (Bediz Yılmaz, Çev.), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Börü, Ş. P. (2017). “Kadının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Türkiye’nin Konumu”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Özel Sayı.
- Buğra, A. (2012). “Türkiye’nin Değişen Refah Rejimi: Neo-Liberalizm, Kültürel Muhafazakarlık ve Yeniden Tanımlanan Toplumsal Dayanışma”, Saniye Dedeoğlu; Adem Yavuz Elveren (Ed.), *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın* içinde (ss.47-69), İstanbul: İletişim Yayınları.
- CNN Türk (2010), *Kadınların Hak Mücadelesinin 100 Yıllık Tarihi*, (Erişim tarihi: 05.02.2019) <http://www.cnnturk.com/2010/dunya/03/07/kadinlarin.hak.mucadelesinin.100.yillik.tarih/566598.0/index.html>
- Civelek, J. (2011). 1789 “Fransız Bildirisi ve 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt: 9, Sayı: 1, ss.1-9.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2014). *Türkiye Tarafından Onaylanan ILO Sözleşmeleri*, Fazıl Aydın (Ed.), Yayın no: 08, Ankara: ÇASGEM Yayını.
- Dedeoğlu, S. (2009). “Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı: 2, ss.41-54.

- Dedeoğlu, S. (2012). "Türkiye'de Refah Devleti, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın İstihdamı", Saniye Dedeoğlu; Adem Yavuz Elveren (Ed.), *Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın* içinde (ss.211-229), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dedeoğlu, S. (2015). "2000'li Yıllarda Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları: Muhafazakarlığın ve Neoliberalizmin Gölgesinde mi?" Koray, M.; Çelik, A. (Ed.). *Himmat, Fıtrat, Piyasa* içinde (s.259-277), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demir, A. (2011). "Yasal Düzenlemelerle Kadın Hakları", *Hukuk Gündemi Dergisi*, Sayı: 1, ss.32-36.
- Ecevit, Y.; Karkıner, N. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Ecevit, Y. (2012). "Türkiye'de Sosyal Politika Çalışmalarının Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısıyla Gelişimi", Saniye Dedeoğlu; Adem Yavuz Elveren (Ed.), *Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın* içinde (ss.11-26), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gönenç, A. Y. (2006). "Fransa'da ve Türkiye'de Kadın Hareketleri", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 27, ss.63-84.
- Göztepe, E. (1996). "Kadının ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi- Olympe De Gouges -7 Eylül 1791", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 45, Sayı: 1-4, ss.185-193.
- ILO (2016). *Çalışma Yaşamında Kadınlar: Eğilimler 2016 Raporu*.
- İş Kanunu (2003). *T.C. Resmî Gazete*, 4857, Madde: 50, 10 Haziran 2003.
- Kadın ve Demokrasi Derneği (2019). *Kadınlara Yönelik Yasal Düzenlemeler*, (Erişim tarihi: 23.04.2019) <https://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/>
- Kaplan, T. (1985). "On The Socialist Origins of International Women's Day", *Feminist Studies*, Volume: 11, Issue: 1, pp.163-171.
- Kaypak, Ş.; Kahraman, M. (2016). "Türkiye'de Kadının İnsan Hakları ve Anayasal Yansıması", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 33, ss.298-315.
- KCDP (2019), *2002-2018 Yılları Arasındaki Kadın Cinayetlerine İlişkin Veri Raporları*, (Erişim tarihi: 07.04.2019) <http://www.kadincinayetlerinidurduracagiz.net>
- Koray, M. (2012). *Sosyal Politika*, 4. Baskı, İstanbul: İmge Kitabevi.
- KSGM (2019), *Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Broşürü*.

- KSGM (2019a), *Türkiye’de Kadın*, (Erişim tarihi: 10.03.2019)
<https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/19172/tr-de-kadin-eylul.pdf>
- Kuyaksil, A. (2009). “Türk Anayasalarında Kadın Hakları ve Gelişimi”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 11, ss.328-352.
- Moroğlu, N. (2018). “Uluslararası ve Ulusal Hukukta Kadının İnsan Hakları”, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, ss.1-30.
- Şahin, M.; Gültekin, M. (2016). “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Politika Uygulayan Ülkelerde Kadın ve Aile”, *SEKAM (Sosyal Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi)*, İstanbul: SEKAM Yayınları.
- Talas, C. (1990). *Toplumsal Politika*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Taşçı, F. (2010). “Türkiye’nin Kamusal Sosyal Yardım Anlayışı (1980-2007) Üzerine Bir Analiz”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı: 55, ss. 127-149.
- Taştan, C.; Yıldız, A. (2019). Dünyada ve Türkiye’de Kadın Cinayetleri, *Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- TBMM (1995). *Dördüncü Dünya Konferansı Raporu* (4-15 Eylül 1995).
- TÜİK (2019). *İşgücü İstatistikleri*.
- Türk Medeni Kanunu (2001). *T.C. Resmî Gazete*, 4721, Madde: 186; 192, 08 Aralık 2001.
- UNDP (2014). *Independent Evaluation Office Occasional Paper*.
- UNDP (2019). *About Us*, (Erişim tarihi: 03.02.2019)
<https://www.undp.org/content/undp/en/home/about-us.html>
- UN WOMEN (2018). “*About UN Women*”, (Erişim tarihi: 03.02.2019)
<http://www.unwomen.org/en/about-us/about-un-women>
- Yazıcı, N. (2007). “Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 48, Sayı: 1, s.01-46.